

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833 – 1842 metais:
organizacija ir veikla*

1997

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Skiriu Mamai

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833–1842 metais:
organizacija ir veikla*

VILNIUS

Eugrimas

1997

UDK 947.45

Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Darius Staliūnas
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijai,
Lietuvių katalikų mokslo akademijai,
Lietuvos istorijos institutui,
prelato Juozo Prunskio fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo*

© Vytautas Jogėla, 1997

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

© Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1997

ISSN 1392-0391

ISBN 9986-752-23-X

TURINYS

PRATARMĖ	8
ĮVADAS	10
Istoriografija	11
Šaltiniai	13
Atsiminimai	14
Archyvai	15
RUSIJOS VALDŽIA IR KATALIKAI XVIII AMŽIAUS PABAIGOJE -- XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE	17
Rusijos aristokratija ir katalikybė	17
Valdžios siekiai	19
Katalikų Bažnyčios valdymas	21
Katalikų apibūdinimas	24
AKADEMIJOS ĮSTEIGIMAS	26
Universiteto uždarymas	26
Akademijos pradžia	33
Dėstytojų parinkimas ir mokslo disciplinos	43
Mokslo vardų ir laipsnių suteikimas	53
Patalpos	54
Pirmieji mokslo metai	57
AKADEMIJOS PERSONALO KAITA	61
Rektoriai	62
Profesoriai	66
Adjunktai	69
Kalbų dėstytojai	74
Inspektoriai ir jų padėjėjai	76
Dvasios tėvai, arba kapelionai	78

AKADEMIJOS ALUMNAI IR JŲ STUDIJOS	80
Įstojimas	81
Akademijos klierikų gyvenimo sąlygos	84
Studijos	91
Klierikų kilmė	93
Tautinis klausimas	96
MOKYMAS IR MOKSLAS	100
Mokymas ir jo programos	100
Šventojo Rašto katedra	102
Dogminė, moralinė ir pastoralinė teologija	105
Bažnyčios istorija ir kanonų teisė	106
Homiletika	109
Logika ir moralės filosofija	110
Lenkų literatūros istorija	111
Visuotinė ir Rusijos istorija	112
Rusų literatūra ir kalba	115
Lotynų literatūra ir graikų kalba	116
Hebrajų kalba	117
Prancūzų kalba	117
Vokiečių kalba	118
MOKSLINIAI DARBAI	119
Dėstytojų moksliniai darbai	121
Vadovėlių rengimas	123
Pamokslų rinkinių rengimas	124
Straipsniai	125
Mokslo laipsnių suteikimas	126
Daktaro laipsnio suteikimas	129
AKADEMIJOS REFORMOS	134
Akademija ir seminarijų reformos	134
Akademijos iškėlimas į Peterburgą	140
Sudie, Tėvyne	144

IŠVADOS	148
PRIEDAI	150
Akademijos klierikų sąrašas	150
Akademijos personalo sąrašas	176
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	180
Naudoti archyvų ir bibliotekų rankraščių fondai	180
Skelbti šaltiniai	182
Literatūros sąrašas	183
TRUMPINIAI	190
SUMMARY	191
STRESZCZENIE	205
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	219
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	230

nepavyko rasti faktų, tiesiogiai įrodančių jo siekimą panaikinti arba sujungti Pravoslavų ir Katalikų Bažnyčias. Be jokios abejonės, tokie projektai turėjo būti, ypač S. Uvarovui paskelbus savo šūkį, tačiau Nikolajus I, žinodamas, kad gali būti pasipriešinta tiek pačioje imperijoje, tiek užsienyje, nediršo šios idėjos propaguoti. Be to, sukilimas imperatorių smarkiai išgąsdino, o Europos įvykiai jo taip pat nedžiugino. Tokiam žingsniui priešinosi artimiausios imperatoriaus aplinkos žmonės, pirmiausia jo kanceliarijos III skyriaus šefas bei jo pavaduotojas ir galiausiai užsienio reikalų ministras. Visiškai neribotą valdžią Nikolajaus I laikais įgijo 1826 m. per imperatoriaus gimtadienį, t. y. birželio 25-ąją, įkurtas III skyrius. Šis skyrius buvo nekontroliuojamas ir nesilaikė jokių imperijos įstatymų. Jis galėjo pakeisti Senato ir Sinodo sprendimus, kištis į visą imperijos valdymo sistemą. Dangiškai mėlynos spalvos uniforma vilkintys, baltomis pirštinėmis mūvintys III skyriaus žandarai kontroliavo ne tik aristokratų salonų pokalbius, bet ir aukso plovimo versloves. Vienas iš geriausių A. Benkendorfo pavaduotojų Leontijus Dubeltas, kurį amžininkai laikė “protingesniu už visą trečiąjį skyrių”, atmintinai cituodavo Šventąjį Raštą, nors dar XIX a. antrajame dešimtmetyje buvo laisvamaniis ir priklausė dviem masonų ložėms, o vėliau buvo įtrauktas į dekabristų bylą. Ar pats L. Dubeltas išpažino katalikybę, sunku pasakyti, tačiau jo brolis Piotras Dubeltas buvo katalikas. Kai pastarasis prašė Minsko vyskupijos vyskupą Motiejų Lipskį (Lipski) ištuokti jo šeimą, žandarų šefo pavaduotojas prašė vyskupui laišką, kuriame prašė nepatenkinti brolio prašymo¹³. Netgi K. Sierakauskas (Sierakowski) prieš įkalinimą L. Dubeltui rašė: “Generole! Jūs esate senis, bet turite tikinčią, negestančią sielą. Aš jau apsisprendžiau. Išklauskite mane, pats užeikite pas mane, generole. Dievui pasimelsiu už Jus!”¹⁴ III skyriaus žandais Nikolajus I beatodairiškai pasitikėjo. O žmonės, būdami aukščiausios valdžios hierarchijoje, nebuvo abejingi Katalikų Bažnyčios likimui. Aišku, kad jėzuitų pensionatų auklėtinis A. Benkendorfas negalėjo netoleruoti katalikybės

Katalikų Bažnyčios valdymas. Katalikai Rusijos imperijoje atsirado tik Jekaterinos II laikais, t. y. po visų LDK padalijimų. Kelios katalikų misijos veikė Peterburge jau Petro I laikais. Rusijos carai “neišradinėjo dviračio”. Tiek pasauliečių, tiek Bažnyčios valdymas turėjo būti

¹³ А. Ломачевский, *Виленская грама*, ч. 1, С.-Петербург, 1873, с. 157.

¹⁴ И. Троцкий, *III-е отделение при Николае*, Ленинград, 1990, с. 58.

suvienodinti. Rusijos imperatoriai laikėsi tradicijos, kad “valdžia yra Dievo duota” ir šios formulės nelemta pažeisti niekam. Jekaterinos II politika Katalikų Bažnyčios atžvilgiu iš pradžių buvo švelni, tačiau ilgainiui ji vis griežtėjo. Tik galutinai prisijungę visas LDK žemes ir Lenkiją Rusijos carai imperijoje pradėjo formuoti Katalikų Bažnyčios valdymo centrą, kuris privalėjo paklusti pasaulietinei valdžiai. Iki tol Jekaterina II katalikus valdyti buvo pavedusi vyskupui Stanislovui Sestšencevičiui (Siestrzencewicz), kuris valdė Mogiliovo vyskupiją (kanoniškai – tik Vilniaus vyskupijos dalį). Nors Pavelas I ir simpatizavo katalikams, tačiau toliau vykdė savo motinos politiką. 1797 m. prie Justicijos kolegijos buvo įsteigti Romos katalikų departamentai, skirti Livonijai, Estijai, Suomijai. Po metų įsteigtam naujam departamentui Infiliantams vadovauti ėmė S. Sestšencevičius. Tų pačių metų, t.y. 1798-ųjų, balandžio 28 d. imperijoje buvo pripažintos šios vyskupijos: Vilniaus, Žemaičių, Lucko, Podolės Kameneco, Minsko ir Mogiliovo arkivyskupija. Mogiliovo arkivyskupas pavadintas arkivyskupu metropolitu¹⁵. Tokia vyskupijų organizacija menkai pakitusi išliko iki Pirmojo pasaulinio karo. Vyskupijos turėjo teisę trejiems metams į Romos katalikų departamentą deleguoti po vieną atstovą. Pirmuoju Rusijos imperijos katalikų arkivyskupu metropolitu tapo Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio iškeltas S. Sestšencevičius¹⁶, kuris ištikimai tarnavo imperijos valdžiai. Spaudimas, ribojęs kunigų veiklą, nemažėjo nuo Jekaterinos II valdymo laikų, kai Rusijoje buvo uždrausta be atskiuro leidimo skelbti popiežiaus bules. Net caras Pavelas I 1800 m. uždraudė per pamokslus kalbėti apie politiką arba spausdinti kūrinis apie ją.

Aleksandro I laikais galutinai susiformavo Katalikų Bažnyčios valdymo organizacija. 1801 m. lapkričio 13 d. vietoje Romos katalikų departamento įkuriama Peterburgo Romos katalikų dvasinė kolegija (toliau – Kolegija). Keista, kad ją pavadino ne Rusijos, o Peterburgo, t. y. sostinės, vardu. Matyt, valdžia sekė Šventojo Sosto pavyzdžiu.

Kolegiją sudarė pirmininkas metropolitas ir du nariai: vienas – vyskupas, kitas – prelatas infulatas. Narius skirdavo caras. Kolegija privalėdavo pasiūlyti Senatui po du kandidatus į vieną vietą, o Senatas, atrinkęs du kandidatus, teikdavo juos carui tvirtinti. Be to, kiekviena vyskupija turėjo teisę į Kolegiją siųsti po vieną savo atstovą.

¹⁵ A. Petrani, *Kolegium Duchowne w Petersburgu*, Lublin, 1950, s. 25.

¹⁶ A. Alekna, *Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, p. 113.

Kandidatus vyskupijų kapitulos dažniausiai parinkdavo iš prelatų ar kanauninkų trejiems metams. Nors buvo reikalaujama Kolegijoje kas trejus metus keisti vyskupijų atstovus, tačiau ne visada šios nuostatos laikytasi. Žemaičių vyskupijos atstovui J. K. Gintilai šios pareigos taip patiko, kad jis net keturias kadencijas gyveno Peterburge. Vyskupijų atstovai Kolegijoje oficialiai buvo vadinami asesoriais. Pasauliečių joje nebuvo, tik jos kanceliarijoje dirbo vieni pasauliečiai: prokuroras, du sekretoriai, vertėjas ir egzekutorius¹⁷. Prokurorą skirdavo vyriausybė, jis buvo jos “akys ir ausys” Kolegijoje.

Ilgainiui tokia Kolegijos padėtis ėmė nebepatenkinti valdžios, kuriai ji atrodė esanti per daug savarankiška institucija. 1817 m. prie Dvasinių reikalų ir liaudies švietimo ministerijos įsteigiamas Dvasinių reikalų departamentas (beje, ministerija vadovavo visoms tikyboms Rusijoje). Departamentą sudarė keturi skyriai. Romos Katalikų Bažnyčios reikalus tvarkė antrasis skyrius, vadovavęs ir Kolegijos darbui, kitaip sakant, jis Rusijoje kontroliavo visą Katalikų Bažnyčią. Visus administracinius Kolegijos nutarimus tvirtindavo ministras.

1824 m., perorganizavus Dvasinių reikalų ir liaudies švietimo ministeriją, įsteigiama Vyriausioji kitatikių dvasinių reikalų valdyba prie Švietimo ministerijos. Šia reforma buvo pradėta stiprinti valstybinę Pravoslavų Bažnyčią. Pravoslavybė imperijoje užėmė privilegijuotą padėtį. Tokia Katalikų Bažnyčios valdymo struktūra gyvavo iki Rusijos imperijos žlugimo. Po 1831 m. sukilimo Katalikų Bažnyčios priežiūra dar labiau sugriežtinama. 1832 m. pradžioje prie Vidaus reikalų ministerijos įsteigiamas Kitatikių dvasinių reikalų departamentas. Švietimo ministerija visus katalikų valdymo reikalus perdavė Vidaus reikalų ministerijai.

Departamentui vadovavo direktorius, nuo kurio palankumo ir norų priklausė kai kurie ministro sprendimai. Iš pradžių jam vadovavo Filipas Vigelis, Aleksandro I laikais buvęs masonu, istoriografijoje įvairiai vertinamas. Po F. Vigelio direktoriumi buvo paskirtas Valerijus Skripicynas. Beje, jis vadovavo ir Akademijos perkėlimui iš Vilniaus į Peterburgą. 1834 m. departamentą sudarė trys skyriai. Pirmajam skyriui priklausė katalikai, graikų katalikai ir armėnų katalikai, antrajam – armėnų grigalininkai (monofizitai), protestantai, musulmonai, žydai ir lamaitai, trečiajam – teismo bylos, ateinančios

¹⁷ К. Богословский, *Государственное положение р-к церкви в России от Екатерины Великой до настоящего времени*, Харьков, 1898, с. 94.

iš Senato¹⁸. Vėliau buvo įsteigti dar du skyriai, kurie tvarkė ataskaitas, valdininkų priėmimo ir atleidimo, buhalterijos ir kanceliarijos reikalus.

Sukūrusi tokią sudėtingą ir sau palankią katalikų valdymo sistemą, vyriausybė iš esmės užsitikrino neribotą įtaką Bažnyčiai. Kolegija buvo tik vykdytoja arba valdžios norų ir įsakymų perdavėja vyskupams. Tiesa, kartais ji išdrįsdavo pasipriešinti kai kuriems netgi caro norams. Kai graikų katalikai buvo sujungti su pravoslavais, valdžia pirmuosius persekiojo, draudė jiems eiti į katalikų bažnyčias. Caras išleido įsaką katalikų kunigams surašyti graikų katalikus, kurie eina į bažnyčią. Tokiam caro įgeidžiui išdrįso nepaklusti net labai palankiai imperatoriaus vertintas metropolitas Ignotas Pavlovskis (Pawłowski). Jis atsakė negalįs vykdyti caro įsako, nes jam to neleidžia tikėjimo kanonai ir normos¹⁹.

Katalikų apibūdinimas. Rusijos imperijos valdžios atstovai katalikų dvasininkus tradiciškai apibūdindavo taip: “Jie [dvasininkai, – V. J.] nekenčia Rusijos ir visomis jėgomis kovoja su ja”²⁰; “Kunigai yra didžiausi Rusijos, jos įstatymų ir geros tvarkos priešai. Kunigai palaikė žmonių neapykantą rusams nuo kūdikystės iki pat mirties”²¹. Šie du apibūdinimai, kuriuos pateikė buvęs Vilniaus apygardos žandarų šefas Dmitrijus Jazikovas ir Kitatikių reikalų departamento direktorius F. Vigelis, atspindi oficialųjį valdžios požiūrį į kunigus ir jų veiklą. Toks stereotipas Rusijos valdininkų sąmonėje susiformavo Nikolajaus I valdymo laikais. Šie pasisakymai įrodo, kad valdžia, be bajorijos, kita stipria jėga laikė Katalikų Bažnyčią, tiksliau – šios Bažnyčios kunigus, kurių, oficialiais valdžios duomenis, 1842 m. Rusijoje buvo 2008²². Netgi metus pabuvęs Vilniaus generalgubernatoriumi Fiodoras Mirkovičius savo ataskaitoje carui rašė: “Šie du sluoksniai [bajorija ir dvasininkija, – V. J.] visiškai valdo liaudies protą ir sąžinę”²³. Palyginus bajorų ir dvasininkų skaičių juokingai atrodo

¹⁸ Н. Варадинов, *История Министерства внутренних дел*, ч. 3, кн. 2, Спб., 1862, с. 19.

¹⁹ Vidaus reikalų ministro 1842 m. ataskaita, RVIA, f. 821, ap. 11, b. 17, l. 124 – 125.

²⁰ П. К. Щебальский, “Вигель о польском вопросе”, *Русский вестник*, 1864, т. 51, с. 827.

²¹ Pulkininko D. Jazikovo 1832 m. birželio 28 d. laiškas A. Benkendorfui, RMAA, f. 100, ap. 1, b. 371, l. 49.

²² “Iš Vidaus reikalų ministerijos 1840 m. ataskaitos”, *Kuryer Wileński*, 1842, nr 8, s. 58 – 59.

²³ Vilniaus generalgubernatoriaus 1841 m. balandžio 6 d. ataskaita carui, RVIA, f. 1266, ap. 1, b. 29, l. 137.